

TEMATYKA I PROBLEMY MIĘDZYNARODOWEJ SESJI POŚWIĘCONEJ
„ETNOGRAFII NARODÓW SŁOWIAŃSKICH”

W związku z przygotowywaną międzynarodową pracą zbiorową pt. *Etnografia narodów słowiańskich* odbyła się w Warszawie w dniach 17-19 marca 1975 r. konferencja zorganizowana przez Komitet Słowianoznawstwa PAN. Udział w niej wzięli kierownicy i przedstawiciele placówek etnograficznych i slawistycznych Bułgarii, Czechosłowacji, Jugosławii, Łużyc (NRD), Polski i ZSRR. Była to z kolei już piąta narada robocza poświęcona powyższemu wydawnictwu¹.

Celem konferencji warszawskiej było nie tylko zapoznanie Międzynarodowego Komitetu Redakcyjnego z postępem poszczególnych prac podjętych przez zespoły specjalistyczne w ramach uczestnictwa współpracujących Komitetów Narodowych, ale przedstawienie i przedyskutowanie w szerszym gronie zainteresowanych etnografów i slawistów polskich niektórych problemów związanych z kulturą ludową Słowian. Przecież Polacy na odcinku badań kultury Słowian — jak powszechnie wiadomo — uzyskali w ubiegłym i bieżącym stuleciu duże osiągnięcia i sporo doświadczeń². Również inicjatywa, a także koncepcja obecnie podjętego wydawnictwa została wysunięta ze strony polskiej przez prof. dr. Mieczysława Gładysza, a przyjęta do realizacji na pierwszej konferencji przedstawiciele placówek etnograficznych należących do akademii nauk krajów słowiańskich³.

Opracowywane wydawnictwo będzie składało się z trzech obszernych tomów, z których każdy dotyczy w zasadzie jednej z trzech podstawowych grup słowiańskich. Tom 1 oprócz części wprowadzającej będzie dotyczył Słowian Wschodnich (Rosjanie, Ukraińcy, Białorusini), tom 2 — Słowian Zachodnich (Polacy, Czesi, Słowacy, Łużycanie), a tom 3 — Słowian Południowych (Bułgarzy, narody Jugosławii). Tom ostatni będzie zawierał również ujęcia syntetyczne, zamykające całość publi-

¹ Poprzednie spotkania odbyły się kolejno: Słowacja (Morawany — 1971, Smolenice — 1972), ZSRR (Moskwa — 1973), Czechy (Praga — 1974). Zob. E. Horváthová, *Problémy etnografie slovanských národov na pracovnej porade v Moravach*, „Slovenský národopis”, R. 20: 1972, nr 2, s. 291-298; K. W. Czistow, *Sowieszczanie predstavitelej etnograficzeskich uczyrdzienij slawjanskich stran*, „Sowietskaja Etnografija”, R. 1974, z. 2, s. 132-133; tenże, *Porada predstavitelů etnografických organizací slovanských zemí*, „Český lid”, R. 61: 1974, z. 2 s. 104-105; M. Gładysz, *Nowe opracowanie kultury ludowej narodów słowiańskich (Problematyka i organizacja międzynarodowej pracy zbiorowej)*, „Prace Etnograficzne” (Zeszyty naukowe UJ), z. 7: 1974, s. 7-19.

² Potwierdzają to liczne pozycje w bibliografiach polskich (np. E. Kłodziejczyk, J. S. Bystroń, A. Bachman, H. Bittner-Szewczykowa), niekiedy także obcych (np. A. N. Pypin, L. Niederle, W. A. Francew), a przede wszystkim prace K. Mozyńskiego.

³ Zob. Horváthová, *op. cit.*, s. 293.

kacji. Poszczególne części opracowania są realizowane przez zespoły narodowe, jednakże przy zachowaniu jednolitej, ogólnie przyjętej koncepcji⁴.

Konferencję otworzył prof. dr Witold Hensel jako przewodniczący Komitetu Słowianoznawstwa PAN oraz dyrektor Instytutu Historii Kultury Materialnej, w którym podjęto przygotowanie polskich opracowań dla omawianego wydawnictwa. W 18 referatach⁵ wygłoszonych w ciągu obrad⁶, obok informacji o stopniu zaawansowania szczegółowych opracowań, podnoszono niejednokrotnie znaczenie podjętej pracy. Wskazywano również trudności napotymane przy ujmowaniu niektórych zagadnień ogólnych, jak też tematów szczegółowych właściwych zróżnicowanym obszarom kulturowym ziem słowiańskich.

Sposoby rozwiązywania specyficznych problemów kulturowych wschodniosłowiańskich zostały przedstawione w pierwszym referacie pt. „Naświetlenie ogólnych problemów metodologicznych i historycznych w I tomie *Etnografii narodów słowiańskich*”. We wstępnej części referatu, przygotowanego przez prof. dr. Juliana W. Bromleja, przewodniczącego Głównego Komitetu Redakcyjnego, oraz prof. dr. Kiriłła W. Czistowa (Leningrad), redaktora tomu 1, przypomniane zostały podstawowe zasady przyjęte dla całości wydawnictwa, które — w odróżnieniu od dotychczasowych publikacji ujmujących syntetycznie czy monograficznie kulturę Słowian (L. Niederle, D. K. Zielenin, K. Moszyński) — przyniesie charakterystykę kultury poszczególnych grup i narodów słowiańskich na szerokim tle powiązań wzajemnych, a także kontaktów z narodami niesłowiańskimi. W opracowaniu grupy wschodniosłowiańskiej poza charakterystyką kultury ludowej Rosjan, Ukraińców i Białorusinów, będzie przedstawiony w rozwoju historycznym proces tworzenia się nie tylko ich odrębności, ale również wspólnoty etniczno-kulturowej. Ponadto za jeden z poważniejszych problemów uważa się określenie swoistej roli Słowian Wschodnich we współczesnych procesach etniczno-kulturowych, jakim podlegają niesłowiańskie grupy ludnościowe w ZSRR. Zagadnienie to, chociaż jest bardzo złożone, wymaga jednak wnikliwego omówienia wobec istniejącej sytuacji polityczno-administracyjnej, która wynika przede wszystkim z wieloetniczności, pośredniczącej roli języka i kultury rosyjskiej, a także coraz szerszej dwujęzyczności i kontaktów interetnicznych przy nasilającej się równocześnie urbanizacji.

W związku z przygotowaniem wspomnianej wyżej części wprowadzającej do całości publikacji, prof. J. W. Bromlej przedstawił do wglądu i dyskusji uczestnikom Konferencji pierwsze robocze opracowania trzech jej rozdziałów, a mianowicie: prof. dr. N. I. Tołstoja „Języki słowiańskie”, prof. dr T. I. Aleksiejewej i dr. W. P. Aleksiejewa „Charakterystyka antropologiczna współczesnych Słowian” i D. A. Maczńskiego „Pochodzenie Słowian”.

W następnym referacie, zatytułowanym „Teoretyczne założenia i podstawowe problemy II tomu *Etnografii narodów słowiańskich*” prof. dr Mieczysław Gładysz jako redaktor tomu przedstawił w zarysie wieloaspektową przydatność naukową i społeczną podjętego wydawnictwa, podając równocześnie formę organizacji i współdziałania kolektywów narodowych, opracowujących poszczególne rozdziały tomu drugiego. Referent omówił możliwości nowego spojrzenia na rzeczywistość kulturową wsi tradycyjnej, jak też współczesnej wobec świeżych rezultatów badawczych

⁴ Zob. Gładysz, *op. cit.*, s. 12 n.

⁵ Wszystkie referaty, jak również głosy w dyskusji zostaną opublikowane w wydawnictwach Komitetu Słowianoznawstwa PAN.

⁶ Obradom, które odbywały się w Pałacu Staszica, kolejno przewodniczyli: prof. dr Weselin Chadżinikolow (Sofia), prof. dr Dušan Nedeljković (Belgrad), dyr dr Božena Filová (Bratysława), doc. dr Karel Fojtík (Brno), prof. dr Julian W. Bromlej (Moskwa), prof. dr Paweł Nowotny (Budiszyn).

w postaci publikowanych różnorodnych ujęć monograficznych oraz wydawnictw o charakterze syntetycznym dla kultury ludowej Czech, Słowacji i Polski. Na zasadniczą treść tomu II będą składały się cztery samoistne części, obrazujące kultury ludowe Polski, Czech, Słowacji i Łużyc z ich specyfiką wynikającą z odmienności warunków środowiskowych i politycznych, jak również odmienności wielorakich kontaktów interetnicznych, wpływających na różnicowanie się wewnętrznych procesów wyznaczających główne kierunki przemian i rozwoju zjawisk kulturowych. Podstawowa treść opracowań krajowych będzie przedstawiona w dziesięciu rozdziałach, odpowiadających sobie grup tematycznych⁷. Omawiane dziedziny kultury oczywiście traktowane będą z różnym stopniem szczegółowości zależnie od ich większej lub mniejszej roli w całokształcie kultury ludowej każdego z krajów zachodniosłowiańskich. Dla ostatniego okresu szczególna uwaga winna być zwrócona na funkcjonowanie elementów kultury tradycyjnej we współczesnym życiu wsi zachodniosłowiańskiej z całą złożonością jego nowych form, uwarunkowań oraz przystosowań najnowszych zdobyczy cywilizacyjnych. Wewnętrzną zwartość i określony profil całości tomu uzyska się przez zastosowanie jednolitej zasady w selekcjonowaniu i hierarchizowaniu omawianych faktów kulturowych.

Monografie krajowe wchodzące w skład tomu II zostaną poprzedzone wprowadzeniem, zawierającym podstawowe wiadomości o Słowiańszczyźnie Zachodniej, stanowiącym zespół informacji niezbędnych przy rozwiązywaniu istotnych zagadnień kulturowych. Charakter zbiorczy posiadać będzie również zakończenie całości tego tomu poświęcone omówieniu wspólnych i specyficznych elementów w tradycyjnej i współczesnej kulturze ludowej Słowian Zachodnich.

Osobną grupę stanowiły referaty redaktorów krajowych, w których starano się przedstawić problematykę i tematykę kulturową każdego z krajów Słowiańszczyzny zachodniej. W referacie „Wyniki opracowania części tomu II o czechkiej kulturze ludowej” doc. dr Karel Fojtík, redaktor tej części, podkreślił, że zgodnie z ogólnymi wytycznymi obok problemów związanych z rozwojem historycznym kultury ludowej zwraca się baczną uwagę na związki kulturowe wynikające z kontaktów interetnicznych i wewnątrzgrupowych. Jako cechę specyficzną podkreślił stosunkowo wczesne rozbudzenie się w szerokich warstwach ludności czechkiej świadomości wspólnoty słowiańskiej, m. in. przez rozpowszechniające się już od XVI w. czytelnictwo. Znaczny wpływ miała również duża ruchliwość handlarzy i rzemieślników czechskich, wędrujących w głąb innych terytoriów słowiańskich. Referent omówił również znaczenie wzajemnych związków, jakie często następowały pomiędzy mieszkańcami wsi i miasteczek, a nieraz i większych miast, dla rozwoju i przetrwania lokalnej kultury tradycyjnej w Czechach. Z drugiej strony wskazał na nierównomierność w rozwoju tej kultury, wynikającą nie tylko z różnorodności wpływów zewnętrznych, ale uzależnioną od atrakcyjności i intensywności oddziaływania niektórych elementów kultury tradycyjnej, które i obecnie posiadają pewne znaczenie w integrowaniu społeczności wioskowej. Sporo miejsca poświęcił również omówieniu rozwoju zainteresowań Słowiańszczyzną w literaturze czechkiej, co niewątpliwie miało wpływ na studia monograficzne i porównawcze przedostatniej oraz ostatniej generacji etnografów i folklorystów czechosłowackich.

W referacie „Niektóre etnokulturowe zagadnienia etnografii Łużyczan” prof. dr Paweł Novotný jako redaktor całości opracowania poświęconego kulturze ludowej Łużyc omówił historię badań etnograficznych na tym obszarze, przedstawiając równocześnie trudności w pozyskiwaniu odpowiednich materiałów źródłowych. Trudności te wynikły głównie z przeszłych układów polityczno-społecznych i ekonomicznych, w jakich znajdowali się badacze łużyccy. Braki istniejące w dotychczasowych opracowaniach oraz zaznaczająca się w wielu publikacjach (wydanych do 1945 r.)

⁷ Zob. Gładysz, *op. cit.*, s. 12-19.

tendencyjność w interpretowaniu faktów historycznych i kulturowych utrudnia bardziej, aniżeli innym narodom Zachodniej Słowiańszczyzny, realizację założeń podjętych w obecnie przygotowywanym opracowaniu. Dopiero współcześni etnografowie łużyccy rozpoczęli w sposób naukowy obiektywnie przedstawiać fakty kulturowe celem określenia nie tylko ich pochodzenia, ale przede wszystkim ustalenia ich funkcji w tradycyjnym i współczesnym życiu wsi łużyckiej.

Dr Emília Horváthová (Bratysława) jako redaktor rozdziału poświęconego Słowacji w referacie „Problemy metodologiczne syntetycznego opracowania kultury ludowej Słowaków” przedstawiła dotychczasowy dorobek etnografii krajowej w tym zakresie oraz omówiła najistotniejsze elementy obecnego wydawnictwa, warunkujące swoistość procesów kulturowych na wsi słowackiej.

Ostatni z tej grupy referatów pt. „Podstawowe zagadnienia w opracowaniu kultury ludowej w Polsce” wygłosiła dr Maria Gładyszowa, redaktor części polskiej. Przedstawiając sposób ujmowania tradycyjnej i współczesnej kultury wsi polskiej, zarówno jej dziedzin produkcyjnych, jak i konsumpcyjnych, zwróciła uwagę na konieczność określania hierarchii i wzrostu potrzeb jednostkowych, jak również grupowych, a także zmian form i treści zachowań społecznych (szczególnie związanych z obrzędowością i zwyczajami oraz sztuką). Dąży się bowiem do ujęcia procesu unifikacji kultury dokonującego się poprzez rozpad jej form tradycyjnych i adaptację nowych zunifikowanych wzorów, powodujących zacieranie się zróżnicowań terytorialnych. Z drugiej strony będzie się zwracało uwagę na rolę kultury tradycyjnej w rozwoju kultury narodowej.

Próbie zaprezentowania roboczego warsztatu polskiego stanowiła grupa następných referatów, w których przedstawiono zagadnienia szczegółowe zawarte w konsepektach przystosowanych do specyfiki polskiej. Chodziło zwłaszcza o dziedziny specjalne, jak np. historyczne procesy społeczno-gospodarcze, folklor czy też zagadnienia kultury społecznej.

Doc. dr Jerzy Wyrozumski i prof. dr Antoni Podraza w referatach pod wspólnym tytułem „Procesy historyczne warunkujące rozwój kultury ludowej w Polsce” omówili czynniki, które począwszy od wczesnego średniowiecza decydowały nie tylko o przebudowie ustrojowej, ale również o charakterze obyczajowo-kulturowym wsi polskiej. Zwrócono przy tym uwagę na rolę stosunków osadniczych, a szczególnie różnorodnych akcji przesiadleńczych, w procesie przenikania elementów kulturowych. Wskazywano również na konsekwencje kulturowe wynikające z rozszerzania się wpływów kościoła na masy ludowe. Do czynników obiektywnych, o dużej skali oddziaływania na społeczności wiejskie, zaliczono przede wszystkim zmiany w strukturze gospodarczej, jako że poszczególne dziedziny kultury ludowej związane są głównie z działalnością ekonomiczną ludności wsi. Podkreślono także konieczność ujęcia przebiegu procesów deformacyjnych, wywoływanych m. in. rozwarstwieniem wsi. Wspomniano również o konsekwencjach zmian w stosunkach administracyjnych oddziałujących na powstawanie i rozpadanie się regionów kulturowych.

Dr hab. Maria Biernacka w referacie „Życie społeczne wsi polskiej” przedstawiła ogólne założenia teoretyczne podjętego zagadnienia. Omawiając poglądy różnych autorów, traktujących o przemianach społecznych wsi i ich prawidłowościach, zwróciła uwagę na cechy charakterystyczne dla struktury więzi społecznej na wsi występujące w różnych okresach. Podała również przykłady różnych form instytucjonalnych występujących w Polsce w ostatnich stuleciach.

W referacie „Tradycyjna wiedza i wierzenia ludowe w Polsce” prof. dr Jadwiga Klimaszewska zapoznała słuchaczy z licznymi przykładami wiedzy chłopskiej z zakresu meteorologii, rachuby czasu, medycyny itd., podkreślając jej związki z działalnością praktyczną. Ponadto omówiła elementy wierzeń, które stosunkowo długo utrzymywały się w kulturze naszej wsi.

W kolejnym referacie pt. „Polski folklor literacki” doc. dr Dorota Simonides przedstawiając zarys rozwoju polskiej myśli folklorystycznej oraz zagadnienia współczesnego folkloru zwróciła uwagę m.in. na tworzenie się folkloru środowiskowego, tak charakterystycznego dla wielu obszarów Polski.

Dr Jan Stęszewski w referacie „Polski folklor muzyczny” omówił stan źródeł i opracowań materiałów źródłowych oraz ujęć syntetycznych. Zwrócił również uwagę na podstawowe kwestie metodologiczne związane z tematem, jak problemy semiotyczne, zagadnienie zróżnicowań terytorialnych przy równoczesnym określaniu ogólnych właściwości specyficznie polskich, a także na problem opisu synchronicznego i generalizującego. Ponadto podał uporządkowany zestaw zagadnień, które poruszy w przygotowywanym opracowaniu.

Ostatni z polskich referatów „Taniec i jego rodzaje na wsi polskiej”, wygłoszony przez dr Grażynę Dąbrowską, zaznajomił zebranych z zagadnieniem zróżnicowań regionalnych tańca, sposobów przekazywania form tradycyjnych i przyjmowania importów czy infiltratów oraz z klasyfikacją i systematyką polskiego repertuaru tanecznego.

Ostatnią grupę stanowiły referaty dotyczące opracowania tomu trzeciego, obejmującego grupę Słowian Południowych. Redaktor części pierwszej tego tomu, poświęconej Bułgarii, prof. dr Weselin Chadżinikow, omawiając „Stan prac przygotowawczych do tomu III, cz. 1: Bułgarzy”, zwrócił uwagę na zasadnicze trudności związane z realizacją tego opracowania wobec niedostatecznej ilości prac źródłowych oraz nieistnienia całościowych ujęć w etnografii bułgarskiej. Jedyny wyjątek stanowi niedawno opublikowana praca Christo Wakarelskiego⁸. Powyższe braki są konsekwencją nieuwzględniania etnografii jako odrębnej dyscypliny w programie studiów uniwersyteckich w Bułgarii. Ponieważ dotychczasowe nieliczne naukowe opracowania i publikacje wymagają znacznych uzupełnień, prowadzić należy równoległe z przygotowaniem ujęcia syntetycznego prace monograficzne, a także gromadzić nowy materiał źródłowy. Poza tym referat przedstawił i uzasadnił zakres tematyczny i strukturę podjętego opracowania oraz podniósł konieczność bliższych kontaktów organizacyjno-merytorycznych z etnografami Jugosławii jako współuczestniczącymi w przygotowywanym tomie.

Z kolei zabrał głos prof. dr Dušan Nedeljković, redaktor części poświęconej Jugosławii, referując „Stan prac przygotowawczych do tomu III, cz. 2: Narody Jugosławii”. Spośród następnych trzech jugosłowiańskich prelegentów prof. dr Petar Vlahović (Belgrad) przedstawił „Niekóre problemy w opracowaniu kultury ludowej słowiańskich narodów Jugosławii”. Mówiąc o celowości przeprowadzanej akcji referent podniósł jej znaczenie dla przedstawienia słowiańskiego etnosu z jego najistotniejszymi cechami łączącymi narody słowiańskie w jedną całość, a z drugiej strony wskazującymi na historycznie zróżnicowane drogi rozwojowe. Sporo miejsca poświęcił następnie sposobom ujęcia dwu zagadnień ogólnych, tj. „cechy antropologiczne ludności” i „cechy etnopsychologiczne”. Przedstawił przy tym dotychczasowe osiągnięcia z zakresu badań antropologicznych, procesów etnogenetycznych i etnopsychologicznych dla Południowej Słowiańszczyzny. Chociaż — jak twierdził — zagadnienia te nie są dostatecznie rozpracowane, rozwiązanie ich stanowi nieodzowny element w rozumieniu dzisiejszych bardzo zróżnicowanych wspólnot etnicznych, które formowały się pod działaniem różnorodnych wpływów dzięki geopolitycznemu usytuowaniu obszarów jugosłowiańskich. Dlatego też winny być odpowiednio szeroko potraktowane w przygotowywanym opracowaniu. Z tych również względów szczególnie badanie etnopsychologicznych komponentów (sposobu życia i mentalności) znalazło się obecnie w centrum zainteresowań badaczy we

⁸ Ch. Wakarelski, *Etnografia Bułgarii*, Wrocław 1965, ss. 392; tenże, *Etnografija na Byłgarija*, Sofija 1974, ss. 797.

wszystkich domenach badań etnologicznych na terytorium Jugosławii. Szczególnie ważne są one w pracach dotyczących transformacji rodziny, rozwarstwienia wsi, migracji pasterskich, przegrupowań ludności oraz tworzenia się nowych wartości w wyniku społecznego, kulturalnego, ekonomicznego i politycznego przeobrażenia.

Tenże kierunek badań zaprezentowała prof. dr Marianna Gušić (Zagrzeb) w swym referacie „Podstawowe zagadnienia kultury ludowej w Chorwacji”. Autorka, wychodząc od zróżnicowania geograficzno-gospodarczego (region panoński, część dynarskiego, jadrański) jako uwarunkowań lokalnych, ustaliła na podstawie różnic w mentalności, postawach, poglądach i przyzwyczajeniach ludności wsi trzy główne strefy kulturowe, w których chociaż grupują się cechy drugorzędne kultury ludowej Chorwacji, przecież są dla niej charakterystyczne.

Natomiast dr Galaba Palikruševa (Skopje) w referacie „Niektóre problemy etnogenezy Macedończyków” poświęciła uwagę m.in. starobałkańskim elementom znajdującym się w języku macedońskim oraz omówiła znaczenie tureckiego wpływu na konsolidację Macedonii.

W dyskusji, która odbywała się po wygłoszeniu referatów, poza szczegółowymi kwestiami merytorycznymi związanymi z ich tematyką (prof. dr J. W. Bromlej, prof. dr J. Burszta, prof. dr W. Chadźnikołow, doc. dr B. Kopczyńska-Jaworska, prof. dr D. Nedeljković, dr G. Palikruševa, dr J. Stęszewski) wskazywano na konieczność nawiązywania bliższych indywidualnych kontaktów między autorami podejmującymi analogiczne zagadnienia w poszczególnych opracowaniach krajowych, a to w celu przeprowadzania niezbędnych uzgodnień przy tego rodzaju ujęciach (prof. dr K. W. Czistow, dr B. Filová, prof. dr M. Gładysz, prof. dr P. Nowotny, doc. dr D. Simonides, prof. dr P. Vlahović). Najszerzej dyskutowano tematykę rozdziałów wprowadzających do całości opracowania, które mają otwierać tom pierwszy. Skoncentrowano się głównie na elementach, które pozwoliłyby wprowadzić pewne uzupełnienia zarówno w zakresie zagadnień etnogenezy, jak też antropologicznych i językowych (prof. dr W. Chadźnikołow, prof. dr K. W. Czistow, prof. dr W. Hensel, doc. dr Z. Sokolewicz, prof. dr P. Vlahović, prof. dr P. Zwoliński). Ponadto podniesiono potrzebę przygotowania dla niesłowiańskiego odbiorcy takiego opracowania, które orientowałoby ogólnie o Słowiańszczyźnie. Mogłoby ono być dokonane na podstawie integracji wszystkich obecnie przygotowywanych rozdziałów, ze wskazaniem na tendencje rozwojowe wspólne wszystkim Słowianom (prof. dr K. Zawistowicz-Adamska, dr R. Rothstin). Ogólnego podsumowania obrad dokonał prof. dr M. Gładysz.

Po zakończeniu konferencji odbyło się posiedzenie Międzynarodowego Komitetu Redakcyjnego (pod przewodnictwem naczelnego redaktora J. W. Bromleja), w którym poza redaktorami poszczególnych tomów wzięli udział redaktorzy krajowi. Na posiedzeniu przypomniano postanowienia ostatniego zebrania w Pradze oraz omówiono dalsze sprawy organizacyjne, wydawnicze, ustalając równocześnie terminarz zakończenia przygotowywanych opracowań. Następną międzynarodową konferencję wyznaczono na październik 1976 r. w Bratysławie.

Maria Gładyszowa

TURYSTYKA CZYNNIKIEM AKTYWIZACJI REGIONU

Turystyka to według definicji zorganizowane wyjazdy poza miejsce stałego zamieszkania, wędrowki w celach krajoznawczych dla rozrywki lub wypoczynku nie mające na celu szukania pracy zarobkowej. Coraz częściej staje się ona przedmiotem zainteresowania przedstawicieli różnych dyscyplin nauki, czego przykładem było VII Seminarium Naukowe Ośrodka Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego

w Olsztynie, zorganizowane przez Zakład Badań nad Współczesnością w dniach 6-8 czerwca 1975 roku w siedzibie Uniwersytetu Ludowego ZSMW w Rudziskach Pasymskich. Nad turystyką jako czynnikiem aktywizacji społeczno-gospodarczej regionu dyskutowali ekonomiści, pedagodzy i etnografowie, teoretycy i praktycy.

Dynamiczny rozwój turystyki w Polsce, spowodowany zmianami politycznymi i społecznymi, jest faktem bezspornym. W państwie socjalistycznym różne formy turystyki udostępnione zostały wszystkim warstwom społeczeństwa, ale nie wszystkie z nich korzystają. Pytanie, kto najczęściej uprawia turystykę w Polsce, postawiła sobie doc. dr Anna Olszewska w komunikacie omawiającym turystykę jako formę wypoczynku różnych grup społecznych. Wzrost zamożności społeczeństwa, „otwarcie” granic oraz wprowadzenie wolnych sobót umożliwiła zwiększenie udziału ludności w wyprawach turystycznych. Stwierdzono, że turystykę uprawiają zwłaszcza osoby w wieku od 18 do 24 lat oraz ok. lat 50, a nasilenie tego zjawiska zależy m.in. od wykształcenia i wysokości dochodu na członka rodziny. W wolne soboty i niedziele wyjeżdżają za miasto głównie pracownicy umysłowi z wykształceniem wyższym i średnim oraz pracownicy inżynieryjno-techniczni z wykształceniem wyższym.

Osobnym zagadnieniem jest odpowiednie przygotowanie terenu na przyjęcie gości. Odpowiedź na pytanie: jakie czynniki warunkują dobrą turystykę? starano się udzielić w referatach i komunikatach przedstawionych w trakcie obrad. Omówione zagadnienia można ująć w następujące grupy tematyczne:

1. Naturalne warunki regionu — odpowiednie usytuowanie campingów, pól namiotowych i ośrodków wypoczynkowych, aby nie niszczyć lasów i nie zanieczyszczać jezior i rzek; wkomponowanie turystyki w inne dziedziny gospodarki (rolnictwo i przemysł), aby zachować wszystkie walory środowiska naturalnego regionu (mgr E. Olbomska, *Długotrwałość sezonu turystycznego na tle warunków fizjograficznych regionu olsztyńskiego*; mgr J. Oryńczak, *Ochrona i wykorzystanie zasobów wodnych w województwie olsztyńskim jako czynnik rozwoju turystyki i gospodarki żywnościowej*; mgr inż. W. Półtoracki, *Obszary leśne regionu olsztyńskiego a rozwój turystyki i rekreacji*).

2. Przestrzenne zagospodarowanie kraju z uwzględnieniem walorów turystycznych poszczególnych regionów — tereny czynnego wypoczynku, dla mieszkańców miast i osiedli oraz dla przybyszy z innych części kraju, przygotowanie odpowiedniej bazy noclegowej (mgr T. Aleksandrowicz) i sieci komunikacyjnej z uwzględnieniem „pojemności” terenu (doc. dr hab. A. Hopfer, *Rozwój turystyki i rekreacji a zasady racjonalnego wykorzystania przestrzeni*; dr H. Dąbrowski, *Turystyka jako czynnik osiedlotwórczy*).

3. Sytuacja gospodarcza regionu — zwrócenie uwagi na gospodarkę żywnościową regionu i wykorzystanie niektórych gałęzi produkcji rolniczej i przemysłu spożywczego dla rozwoju turystyki (mgr inż. F. Koczowski, dr J. Suchta, *Rozwój przestrzenny gospodarki żywnościowej i jej związki z funkcją turystyczną na przykładzie Rejonu Wielkich Jezior Mazurskich*; dr B. Sałuda, *Sprawy produkcji rolnej a ochrona terenów o wyjątkowych walorach turystycznych*).

4. Wykorzystanie walorów obiektów zabytkowych — zwrócenie większej uwagi na treści kulturowe, historię i tradycję regionu, udostępnienie obiektów architektury ludowej na campingi czy kluby „Ruchu”, punkty żywienia w zrekonstruowanych karczmach i zajazdach, udostępnienie relikwów kultury ludowej we wsiach letniskowych (budownictwo ludowe, izby regionalne); turystyka mogłaby służyć ochronie zabytków i pełnić funkcje kształceniowe (mgr W. Lempka, *Turystyka a wykorzystanie obiektów zabytkowych*; mgr J. Borzuchowski, *Walory obiektów zabytkowych województwa olsztyńskiego a rozwój ruchu turystycznego*).

5. Przygotowanie odpowiedniej kadry do pracy turystyczno-krajoznawczej — o udziale nauczycieli i studentów mówił mgr R. Januszkiewicz.

Kolejną grupą zagadnień były skutki turystyki oraz przemiany społeczno-ekonomiczno-kulturowe powodowane przez jej rozwój. Turystyka bowiem, sama silnie uwarunkowana społecznie, jest istotnym czynnikiem zmian w stosunkach społecznych środowiska odwiedzanego przez turystów, ma wpływ na zmiany w osobowościach zarówno przybyszów jak i mieszkańców danego regionu (socjalizacja lub dyssocjalizacja). W zbiorowości odwiedzanej powoduje odchodzenie od zawodu rolnika, wiązanie się z zakładami usługowymi obsługującymi turystów, zmiany w poziomie wykształcenia, w poziomie dochodów (rozwarstwienie społeczności na grupę bogacących się i grupę o tradycyjnych formach utrzymania i źródłach dochodów). Wraz z rozwojem turystyki powstają nowe instytucje, zarysowują się znaczne zmiany, np. w rodzinie. Zetknięcie się z przedstawicielami innych grup zawodowych czy społecznych (miasto — wieś, miasto — małe miasteczko) przyczynia się do komercjalizacji kultury, nieraz do wyboru nie zawsze najlepszych wartości z kultury czy stylu życia przyjezdnych. Liczne kontakty powodują zmiany w poglądach i postawach etnicznych — przyczyniają się do wzrostu tolerancji, ale równocześnie sprzyjają dezintegracji społeczności.

Poparciem rozważań doc. dr hab. K. Przecławskiego na temat funkcji turystyki jako czynnika przemian społecznych i kulturowych był komunikat mgr H. Murawskiej o wpływie rozwoju turystyki na postawy mieszkańców miasta Ruciane-Nida oraz głos w dyskusji mgr B. Bęby przedstawiający to samo zjawisko w miasteczku Lidzbark Welski. W pierwszym przypadku ruch turystyczny spowodował zmiany w codziennym rytmie życia, w strukturze zawodowej oraz w uznawanym systemie wartości. Stwierdzono wytwarzanie się postaw konsumpcyjnych, a także pewne objawy dezintegracji społeczności miasteczka. Natomiast w Lidzbarku Welskim, miasteczku o tradycjach rzemieślniczo-handlowych (w Rucianym-Nidzie szybko rozwija się przemysł drzewny) wystąpiło zjawisko odwrotne, tzn. integracja społeczności w momentach przygotowywania miasta na przyjęcie turystów. Powody tak różnych postaw wymagają dalszych badań.

Poruszona na seminarium problematyka objęła wiele dziedzin, niektóre tylko zasygnalizowała dając jednak impuls do dalszych badań i rozważań.

Małgorzata Orlewicz

XVIII SESJA STAŁEJ MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI ALTAISTYCZNEJ (BLOOMINGTON, 29 VI — 5 VII 1975)

Doroczna sesja Stałej Międzynarodowej Konferencji Altaistycznej (Permanent International Altaistic Conference = PIAC), w której uczeni polscy biorą udział od samego początku jej powstania, została zorganizowana przez Uniwersytet Indiana w Bloomingtonie (stan Indiana, USA). Funkcje przewodniczącego sesji pełnił prof. dr Helmut Hoffmann, tybetolog. Sekretarz generalny Konferencji, prof. dr Denis Sinor, mongolista, filolog i historyk Azji, którego inicjatywie i energii zawdzięcza PIAC swe kilkunastoletnie istnienie i rozwój, pełni we wspomnianym uniwersytecie obowiązki kierownika Działu Studiów Uralskich i Altajskich oraz dyrektora Instytutu Badań Naukowych nad Azją. Uniwersytet Indiana gościł PIAC już po raz drugi.

Sesja zgromadziła ponad pięćdziesięciu uczestników z Finlandii, Francji, Hiszpanii, Izraela, Japonii, Meksyku, Polski, RFN, Taiwanu, Turcji, USA, W. Brytanii, Węgier, Włoch i ZSRR. Najliczniej były reprezentowane uniwersyteckie ośrodki orientalistyczne Stanów Zjednoczonych (Harvard, Columbia, Indiana, Washington, Wisconsin i in.). Wśród uczestników z krajów europejskich najliczniejszą grupę stanowili Węgrzy (5 delegatów). Związek Radziecki nie przysłał tym razem oficjal-

nej delegacji, jednak w obradach uczestniczył M. V. Sofronow, moskiewski sinolog z Instytutu Dalekiego Wschodu Akademii Nauk ZSRR, który wraz z dwoma innymi kolegami odbywał dłuższy staż naukowy w orientalistycznych placówkach USA.

Pewną nowość w pracach sesji stanowiło robocze posiedzenie poświęcone omówieniu pewnych problemów związanych z nauczaniem języków i kultur orientalnych oraz potrzebnych do tego celu pomocy naukowych, jak skrypty, słowniki, filmy, taśmy z nagraniami tekstów i muzyki orientalnej, kolekcje przedmiotów kultury materialnej pochodzących z krajów Wschodu itp. Podkreślano konieczność udziału w tych pracach zarówno jednostek, jak i zespołów — kolektywów autorskich, katedr, instytutów, wreszcie mecenasów, a przede wszystkim urzędów państwowych, badaniami tego typu szczególnie zainteresowanych. Obok zagadnień metodologicznych i dydaktycznych podkreślano także potrzebę popularyzacji nauki o ludach Wschodu i ich kulturach. Własnymi doświadczeniami w tych kwestiach dzielili się głównie uczeni amerykańscy, którzy wysunęli również szereg praktycznych postulatów, głównie pod adresem rządowego Biura Oświaty (Office of Education), którego przedstawiciel uczestniczył w obradach.

Podstawowym tematem tegorocznej sesji były „Uczucia ludzkie (w świecie ałtajskim)”. Temat ten przedyskutowano zarówno w płaszczyźnie językowej, jak literaturoznawczej i historycznej, przy czym w kilkunastu wygłoszonych referatach wysunęła się na czoło problematyka mongolistyczna. Nie mogąc streszczać bogatej problematyki tych wystąpień, bazujących głównie na klasycznych zabytkach literatury staromongolskiej, wymienimy tylko tytuły niektórych referatów. Tak więc O. Lattimore (ostatnio pracujący w Paryżu) przedstawił referat, napisany wraz z Fujiko Isono, pt. *Honor i lojalność: stosunki między Temudżynem — Czyngis-chanem a Dżamuką — gur-chanem*; P. Hyer (USA), *Obserwacje nad mongolskimi stereotypami regionalnymi*; S. Jagchid (USA) *Tradycyjne mongolskie postawy i wartości na podstawie „Tajnej historii Mongołów” i „Altan łobczy”*; J. Boyle (W. Brytania), *Stary człowiek Boszi Kwada*; L. Lőrincz (Węgry), *Uwagi do „Historii literatury mongolskiej „Walthera Heissiga”*; A. Sárközi (Węgry), *Miłość i przyjaźń w „Tajnej historii Mongołów”*; L. Bese (Węgry), *Czy köde Aral było wyspą?*

W grupie referatów turkologicznych przeważała tematyka językoznawcza: S. Buluç (Turcja), *O pewnych językowych cechach dialektów anatolijskich*; I. Vársáry (Węgry), *Termin „daruga” ze Złotej Ordy i jego pozostałości w Rosji*; E. Tryjarski (Polska), *Wykrzykniki w niektórych językach zachodniotureckich („Codex Cumanicus”, arabsko-kipczacki, ormiańsko-kipczacki, karański, kazańskotatarski)*; R. Dankoff (USA), *Wulgaryzmy średniotureckie*.

Zagadnień mandżurskich dotyczył tylko jeden referat — Chieh-hsien Cheena z Taiwanu. Kilka referatów dotyczyło obszarów pogranicznych, np. A. Joki (Finlandia), *Kilka uwag o pojęciu „szacunek i miłość” w językach ałtajskich i uralskich*, A. Karahan (Turcja), *Zarys stosunków kulturalnych między Turcją, Iranem i Pakistanem*.

Niżej podpisany miał zaszczyt przewodniczenia obradom na pierwszym roboczym posiedzeniu sesji. Wybrany został także (obok delegata Węgier) na członka międzynarodowego komitetu, którego celem jest wysunięcie kandydatów do nagrody (tzw. Złotego Medalu PIAC), ufundowanej przez Uniwersytet Indiana. Nagrodę tę przyznają co roku uczestnicy PIAC uczonym różnych narodowości za osiągnięcia w dziedzinie studiów ałtajskich. W 1975 r. nagrodę tę przyznano zasłużonemu filologowi i historykowi prof. K. Jahnowi z Wiednia.

Gościnni gospodarze przygotowali bogaty program kulturalny, który obejmował zwiedzanie bibliotek, muzeów, spotkania towarzyskie, wycieczki nad okoliczne jeziora i udział w widowisku zorganizowanym z okazji amerykańskiego święta

narodowego 4 lipca. Wśród zwiedzanych obiektów powszechny podziw budziła nowoczesna, licząca miliony woluminów biblioteka uniwersytecka, działająca na zasadzie samoobsługi i dostępna dla wszystkich w ciągu całej doby. Inna biblioteka położona na terenie Uniwersytetu (The Lilly Library) zawiera ponad 150 tysięcy woluminów i 2 miliony rękopisów. W muzeum uniwersyteckim uczestnicy sesji mogli podziwiać dwie wystawy: kolekcję muszli oceanicznych oraz ekspozycję etnograficzną poświęconą kulturze Eskimosów (pomieszczenia mieszkalne, sprzęty domowe, narzędzia pracy, broń odzież itd.). W przebogatych kolekcjach nowojorskiego Museum of Natural History mogłem się m.in. zapoznać z wyjątkowo cennym dziełem poświęconym materialnej i duchowej kulturze Indian.

Edward Tryjarski